

ابزارهای اقتصادی در خدمت سیاست‌گذاری زیست محیطی
(مطالعه موردی: نقش وضع مالیاتهای سبز در کاهش تولید پسماند
و مصرف کیسه های پلاستیکی)
بهروز ستایش*

کارشناس ارشد اداره کل حفاظت محیط زیست استان اصفهان

طی سالیان اخیر وضع مالیاتهای مرسوم به مالیات سبز به خصوص در کشورهای اروپائی موجب کاهش قابل توجه تولید انواع پسماند در این کشورها شده است. ایرلند و دانمارک 2 کشور پیشتاز در این زمینه بوده‌اند که نگاهی به تجارب و دستاوردهای این کشورها می‌تواند برای مسئولان و سیاست‌گذاران مسائل زیست محیطی کشور ما چاره‌ساز برخی مشکلات پیش رو باشد.

✓ مالیات پسماند در کشور دانمارک

کاهش سطح مکانهای دفن پسماند به خصوص در ناحیه کلان شهر کپنهاک و نشر گازهای سمی از قبیل دی اکسین از زباله سوزها موجب گردید از سال 1987 عوارضی با هدف حمایت از برنامه‌های بازیافت به مرحله اجرا درآید.

هدف اصلی این برنامه دستیابی به نرخ 54٪ بازیافت کل پسماند تا سال 1996 بود که در نتیجه این اقدامات در سال 1997 تنها 15٪ کل پسماند تولیدی در لندفیل‌ها دفن گردید و گرایش به سمت تکنیکهای مدرن تیمار پسماند و زباله سوزها افزایش یافت.

اساس و مبنای محاسبه این مالیات وزن پسماندهای تحویل شده «خانگی و صنعتی» به لندفیلها یا زباله سوز می‌باشد البته پیشنهاداتی برای محاسبه نرخ مالیات بر مبنای حجم زباله و یا نرخ ثابت (Flat fee) وجود داشت که تحلیلهای بعمل آمده نشان داد روش وزنی (Weight-base) 2 تا 3 برابر کارائی بیشتری از سایر روشها دارد. ضمناً مکانیزمی برای استرداد مالیات در صورت تخلیه مجدد پسماند از لندفیلها در نظر گرفته شد. نرخ مالیات دفن سوزاندن پسماند در ابتدای اجرای طرح یکسان بود و پس از تغییراتی که در طول اجرا در نرخ مالیات اعمال شد در حال حاضر نرخ آن به شرح ذیل است.

✓ 50/31 یورو برای هر تن پسماند تخلیه شده به لندفیلها

✓ 37/56 یورو برای هر تن پسماند تحویل شده به زباله سوز با قابلیت تولید انرژی الکتریکی

✓ 44/27 یورو برای هر تن پسماند تحویل شده به سایر زباله سوزها

البته در بعضی موارد مانند دفن پسماندهای خطرناک (Hazard) و خاکهای آلوده استثنائاً مالیات مربوطه حذف شده است.

نتایج و دستاوردهای حاصله نشان‌دهنده این است که مجموعاً 26٪ وزن خالص پسماندهای جامد از سال 87 تا 98 کاهش یافته و میزان بازیافت به 61٪ بالغ گردیده است.

بدیهی است وضع مالیات مذکور تنها وقتی حداکثر کارآئی را دارد که بعنوان یکی از چند متغیر سیاست جامع کاهش پسماند در نظر گرفته شود. 80٪ این کاهش ناشی از بهبود تکنیکهای بازیافت است که موجب گردید نخاله‌های ساختمانی و کشاورزی که پیش از این به لندفیلها سرازیر می‌شدند حذف شود. طی برآورد بعمل آمده کاهش اصلی به میزان (0/64-٪) در تولید نخاله‌های ساختمانی و پسماندهای خانگی به میزان (0/16-٪) نرخ داده است و حداکثر عملکرد این مالیات هنگامی است که مالیاتی متغیر بر مبنای وزن پسماند تولیدی دریافت گردد.

✓ مالیات سبز علیه کیسه های پلاستیکی

4 تا 5 هزار میلیارد تعداد کیسه‌های پلاستیکی است که هر سال در سراسر جهان مصرف می‌شود برای تولید هر 100 میلیون کیسه پلاستیکی 430/000 بشکه نفت خام نیاز است تجارب کشورهای مختلف نشان داده که بدلیل وزن سبک و حجم این کیسه‌ها معمولاً برنامه‌های بازیافت در مورد آنها با موفقیت اجرا نشده (1 مورد از هر 200 عدد) و معمولاً سرنوشت آنها در کنار جاده‌ها، درون دریاها (تهدید کننده حیات وحش دریاها)، پخش در طبیعت و درون لندفیلها رقم می‌خورد.

البته خبرهای خوشی در راه است به نظر می‌رسد سال 2008 سال "جنبش ممنوعیت استفاده از کیسه‌های پلاستیکی" در بسیاری از نقاط جهان باشد این نهضت که در سال 2002 از ایرلند و با وضع مالیات بر کیسه‌های پلاستیکی شروع شد موجب گردید مصرف این کیسه‌های پلاستیکی تا میزان 95٪ در این کشور کاهش یابد میزان این مالیات از مبلغ 165 تومان در سال 2002 در حال حاضر به حدود 270 تومان برای هر کیسه پلاستیکی افزایش یافته که لازم است در فاکتور خرید با عنوان مالیات کیسه پلاستیکی قید گردد و بدینوسیله مردم را برای کاربرد ساک و زنبیل قابل استفاده مجدد راغب کرده است. پس از وضع مالیات سرانه مصرف کیسه‌های پلاستیکی که 328 عدد برای هر ایرلندی بود به 21 عدد کاهش یافته و تا کنون درآمدی معادل 75 میلیون یورو را برای دولت به همراه داشته است.

در حال حاضر شهر سانفرانسیسکو در ایالات متحده، هنگ کنگ، ملبورن در استرالیا، چین و برخی از کشورهای آفریقائی اقدام به وضع این نوع مالیات نموده‌اند البته برخی کشورها استثنائاتی برای برخی کاربردهای کیسه‌های پلاستیکی از جمله در مورد خرید مواد غذایی فاسدشدنی و مصارف داروئی قائل شده‌اند. لازم به ذکر است اجرای این طرح به خصوص در کشور ایرلند با انتقاداتی روبرو بوده است از جمله در مقاله مورخ 2007/9/28 وب سایت روزنامه تلگراف به این نکته اشاره گردیده که افزایش نرخ مالیات بر کیسه‌های پلاستیکی موجب افزایش شدید مصرف پاکت‌های کاغذی و زنبیل‌های پلاستیکی شده که نهایتاً ایجاد آلودگیهای زیست محیطی وابسته از قبیل مصرف انرژی بیشتر و تولید گاز متان «که یک گاز مهم گلخانه‌ای به شمار می‌رود» را به دنبال دارد ضمن آنکه روی آوردن مردم به کاربرد ساکها و زنبیل‌های پلاستیکی می‌تواند تا 5 برابر مصرف پلاستیک را افزایش دهد در عین حال طی برآورد انجام شده کیسه‌های پلاستیکی کمتر از 1 درصد کل حجم پسماندهای تولیدی را شامل می‌شود و با توجه به مزیت‌های که به لحاظ وزن سبک و بهداشتی بودن دارند امکان جایگزینی آنها با گزینه‌های دیگر مشکل می‌باشد با این حال استقبال کشورهای مختلف حاکی از فراگیر بودن این طرح بوده و مسلماً درآینده نتایج بیشتری از اجرای آن منتشر خواهد شد.

✓ جنبه های بهداشتی کاربرد کیسه های پلاستیکی

مهم ترین مسئله ای که کیسه های پلاستیکی دارند، مشکلات بازیافت آنهاست. کیسه های پلاستیکی در طبیعت تجزیه نمی شوند و تا امروز راه به صرفه ای برای بازیافت درست آنها پیدا نشده. اما غیر از آن، تاثیر این محصولات بر سلامت مردم را هم نباید نادیده گرفت.

در فرایند بازیافت مواد پلاستیکی، نوع پلیمری که باید بازیافت شود مدنظر قرار می گیرد. به عبارت دیگر، هر نوع پلیمر جدا از انواع دیگر بازیافت می شود. به عنوان مثال: پلی اتیلن ها با هم، پلی پروپیلن ها با هم و پلی آمیدها با هم بازیافت می شوند، چرا که هنگام فرایند بازیافت مواد پلاستیکی را خرد سپس ذوب کرده و مجدداً مورد استفاده قرار می دهند. بنابراین اگر ترکیبی از مواد پلاستیکی مختلف ذوب شوند، با توجه به متفاوت بودن نقطه ذوب ترکیب ناهمگونی ایجاد می شود. مسئله بعدی نداشتن رنگ در مواد پلاستیکی است. به دلیل اینکه پلیمرهای رنگی دارای رنگ یکنواختی نیستند پس از بازیافت رنگ تیره پیدا می کنند. به همین خاطر کارخانه های سازنده برای به دست آوردن یک رنگ ثابت از دوده استفاده کرده سپس مواد پلیمری مذاب را به صورت فیلم درآورده و به کیسه پلاستیکی تبدیل می کنند، که از آنها به صورت کیسه های زباله مشکی استفاده می شود. اما همه این ها چه تاثیری بر سلامت انسان دارد؟ گاهی به دلیل کاربرد ناصحیح دوده، تماس دست با این کیسه ها باعث جذب ذرات دوده از راه دست می شود و بنابراین در حال حاضر کارخانه های صنایع غذایی مجاز نیستند مواد بازیافتی را برای نگهداری و بسته بندی مواد غذایی به کار ببرند. دلیل اصلی آن هم عدم رعایت اصول بازیافت مواد پلاستیکی است. فراموش نکنید برای تولید کیسه های پلاستیکی شفاف از مواد اولیه بکر استفاده می شود، در حالی که اکثریت پلاستیک های مشکی موجود در بازار از مواد بازیافتی تهیه می شود. نکته دیگر، افزودنی هاست. پس از انجام عمل پلیمریزاسیون برای تولید مواد اولیه پلیمری از مواد افزودنی نظیر آنتی اکسیدان، استابیلایزر، پلاستی سایزر و... با مقدار کنترل شده استفاده می شود بنابراین ورود این مواد به مواد غذایی باید کنترل شود. انتخاب نوع مواد پلاستیکی از نظر نقطه ذوب و میزان تحمل گرما هم مهم است، چراکه می تواند باعث آزاد شدن مواد سرطان زا از ظروف پلاستیکی شود. پلاستیک های مشکی که در حال حاضر در بازار هستند هیچ کدام برای مصارف غذایی مناسب نیستند و مشخص نیست کجا و تحت چه شرایطی تولید شده اند. این مواد در اثر تماس با مواد غذایی آنها را آلوده کرده و عوارضی را برای انسان به دنبال خواهند داشت. پس حداقل، تا زمانی که در کشور قوانینی برای سلامت تولید محصولات پلاستیکی وضع شود، کاربرد این مواد باید از طرف مصرف کننده با احتیاط بیشتری صورت پذیرد.

منابع

- 1- <http://www.economicinstruments.com>
- 2- <http://www.inhabitate.com/2008/1/14>
- 3- <http://www.independent.co.uk/news/europe>
- 4- <http://www.reuters.com/news/environment>
- 5- <http://www.telegraph.co.uk/earth>

6- <http://www.hamshahrionline.ir>